

УДК 343

Y. Zubez

QUALIFIED AND ESPECIALLY AGGRAVATING CIRCUMSTANCES OF THE OFFENSE OF FAILURE TO PROVIDE HELP TO A PERSON WHO IS IN A CONDITION DANGEROUS TO LIFE

Ю.Г. Зубець

здобувач кафедри кримінального права, кримінології,
цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна академія управління»

КВАЛІФІКУЮЧІ ТА ОСОБЛИВО КВАЛІФІКУЮЧІ ОЗНАКИ ЗЛОЧИНУ НЕНАДАННЯ ДОПОМОГИ ОСОБІ, ЯКА ПЕРЕБУВАЄ В НЕБЕЗПЕЧНОМУ ДЛЯ ЖИТТЯ СТАНІ

Постановка проблеми. Кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки злочину, передбаченого ст. 136 КК України, на сьогодні не отримали належно-го розкриття в юридичній літературі. Ці ознаки мають важливе значення для теорії кримінального права, а також у правозастосовній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кваліфікуючі ознаки злочину, передбаченому ч. 2 ст. 136 КК, та особливо кваліфікуючі ознаки злочину, передбаченому ч. 3 ст. 136 КК України, досліджували такі вчені: В.В. Бабіна, С.Р. Багіров, Й.І. Горелік, О.М. Костенко, А.Ю. Кошелева, В.Б. Малінін, А.А. Музика, П.І. Орлов, А.В. Савченко, М.І. Хавронюк, Н.М. Ярмиш, О.В. Хуторянський та ін. Безумовно, що праці цих вчених мають значну наукову і практичну цінність, але, незважаючи на це, питання кваліфікуючих ознак злочину, передбаченого ст. 136 КК України, не знайшли свого належного вирішення.

Мета статті полягає у дослідженні кваліфікуючих і особливо кваліфікуючих ознак злочину, передбаченого ст. 136 КК України.

Основні результати дослідження. Склади злочинів розрізняють за суспільною небезпекою діянь, що в них фіксуються [1, с. 52]. У цьому сенсі, відповідно, виділяють склади: 1) основні; 2) додаткові [1, с. 52]. У нашому випадку основним є склад злочину, за допомогою ознак якого диференціюється караність суспільно небезпечного діяння ненадання допомоги особі, відображеного в ч. 1 ст. 136 КК України. У свою чергу, серед додаткових виділяються склади: а) кваліфіковані або особливо кваліфіковані; б) привілейовані. До кваліфікованих складів належать ті, що зафіксовані в ч. 2 ст. 136 КК України, а до особливо кваліфікованих – ті, що передбачені ч. 3 ст. 136 КК України.

Отже, така класифікація складів злочинів за суспільною небезпечністю, фіксованих у ч. 2 та 3 ст. 136 КК України, де підвищеною є суспільна небезпечність діянь, відповідає законодавчому формулюванню: 1) «Ненадання допомоги малолітньому, який завідомо перебуває в небезпечному для життя стані, при можливості надати таку допомогу або неповідомлення про такий стан дитини належним установам чи особам...»; 2) «Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили смерть потерпілого...» [2].

Важливо звернути увагу на те, що перелік обтяжуючих обставин міститься в ст. 67 КК України [2]. Вони виходять за межі складу злочину, передбаченого ч. 3 ст. 136 КК України, і є підставою для суду в призначенні більш суворого покарання в межах санкції статті цього Кримінального кодексу. Але буває й так, що певна обтяжуюча обставина знаходить своє закріплення як кваліфікуюча ознака конкретного складу злочину - вчинення злочину щодо малолітнього (ненадання допомоги малолітньому, який завідомо перебуває в небезпечному для життя стані). При застосуванні покарання в таких випадках суд не може враховувати її при призначенні покарання як таку, що його обтяжує (ст. 67 КК України), а має використовувати як кваліфікуючу ознаку злочину, передбаченою ч. 2 ст. 136 КК України. Це положення знайшло своє підтвердження в абз. 2 п. 4 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 7 від 24.10.2003 (із змінами і доповненнями, внесеними постановами Пленуму Верховного Суду України № 8 від 10 грудня 2004 року, № 8 від 12 червня 2009 року, № 11 від 06.11.2009) [3, с. 68].

Отже, ч. 2 ст. 136 КК України передбачає відповідальність за кваліфікуючий вид діяння, зазначений в диспозиції статті. До нього належить «Ненадання допомоги малолітньому, який завідомо перебуває в небезпечному для життя стані, при можливості надати таку допомогу або неповідомлення про такий стан дитини належним установам чи особам» [2]. У той же час ч. 3 ст. 136 КК України передбачає відповідальність за особливо кваліфікуючий вид діяння, зазначений у диспозиції статті. До нього належить «Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили смерть потерпілого...» [2].

Для з'ясування об'єктивної сторони цих кваліфікуючих або особливо кваліфікуючих ознак злочину, зокрема: 1) ненадання допомоги малолітньому, який завідомо перебуває в небезпечному для життя стані, при можливості надати таку допомогу; 2) неповідомлення про такий стан дитини належним установам чи особам, необхідно проаналізувати термінологію, яку законодавець використовує у диспозиції ч. 2 ст. 136 КК України. Це стосується таких термінів: «ненадання допомоги», «малолітній», «який завідомо», «перебуває в небезпечному для життя стані», «при можливості надати таку допомогу», «неповідомлення про такий стан дитини», «належним установам», «належним особам». У цьому сенсі слід акцентувати увагу на тому, що у попередній статті «Об'єктивна сторона злочину ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, передбачена ч. 1 ст. 136 КК України» (див. Юридична наука. – 2016. № 2. – С. 60–83) ми з'ясували зміст терміну «ненадання допомоги», який означає «діяння, яке у передбачених кримінальним

законом випадках тягне кримінальну відповідальність» [4, с. 135]. У нашому випадку, ненадання допомоги малолітньому, який завідомо перебуває в небезпечному для життя стані, при можливості надати таку допомогу або неповідомлення про такий стан дитини належним установам чи особам [2]. Виходячи з цього, можна констатувати, що кримінально-правового визначення поняття «ненадання допомоги» на цей час не існує, тому варто з'ясувати зміст терміна «ненадання», який означає «дія за значенням надати» [5, с. 709], отже протилежне за логічним мисленням означає ненадання, а саме, зокрема, що-небудь не здійснювати, якийсь рух [4, с. 60]. Термін «допомога» тлумачиться як «1. Сприяння, підтримка в чому-небудь... Захист, порятунк у біді... Ті хто приходить на допомогу кому-небудь...» [5, с. 319]. У той же час термін «небезпечний» трактується «...який містить небезпеку для кого-небудь або здатний створити її...» [5, с. 747]. Натомість термін «небезпека» означає «стан коли кому, чому-небудь щось загрожує...» [5, с. 747]. Крім того, термін «стан» вказує на «1. Обставини, умови, в яких хто-, що-небудь перебуває...; ситуація, зумовлена певними обставинами, умовами...» [5, с. 1383]. Термін «повідомлення», означає «1. Дія знач. повідомити, повідомляти і повідомлятися. 2. Те, що сповіщається комусь; письмова чи усна інформація // Дані, інформація, передані, викладені ким-небудь» [5, с. 998]. У той же час слово «повідомляти» трактується так: «...Доповідати, робити донесення про що-небудь. // Казати що-небудь». [5, с. 998]. Отже, термін «неповідомлення» слід розуміти як заперечення від слів «неповідомлення» та «повідомляти».

Звернення до довідникових джерел надало можливість визначити зміст термінів «надання», «надавати», «допомога», а також їх протилежне значення в словах «надання допомоги малолітньому» в ч. 2 ст. 136 КК України. Для розуміння цих правових приписів варто проаналізувати існуючі точки зору, викладені в публікаціях. Так, Н.П. Короленко стверджує, що ч. 2 цієї статті встановлює кримінальну відповідальність за вчинення указанного злочину стосовно малолітнього (особа у віці до 14 років) [6, с. 308]; М.І. Хавронюк зауважує, що кваліфікуючим видом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 136 КК України, є ненадання допомоги малолітньому, який завідомо перебуває в небезпечному для життя стані, при можливості надати таку допомогу (малолітнім визнається особа, яка не досягла 14-річного віку) [7, с. 341, с. 336]; О.В. Хуторянський вірно зазначає, що зміст терміна «малолітній» у КК України не розкривається, а визначається у ч. 1 ст. 31 ЦК України: «...малолітньої особою вважається фізична особа, яка не досягла чотирнадцяти років» [8, с. 157; 9]. У той же час цей автор звертає увагу на термін «дитина», вважаючи, що законодавець має на увазі особу, якій не виповнилося 18 років [8, с. 158].

Аналіз названих точок зору свідчить, що вони є належно обґрунтованими, за винятком позиції, висловленої О.В. Хуторянським стосовно дитини в ч. 2 ст. 136 КК України, де потерпілим стосовно неповідомлення про небезпечний для життя стан вважається особа, якій не виповнилося 18 років. Натомість законодавець називає дитиною того ж малолітнього, але робить це для того, щоб не повторювати термін «малолітній».

Аналіз існуючих точок зору на приписи закону «ненадання допомоги особі» у попередній статті (див. Юридична наука. – 2016. – № 2. – С. 60–83) дав змогу визначити те позитивне, що може бути корисним для реалізації мети цього дослідження: 1) невиконання встановленого законом обов'язку надати допомогу особі, яка перебуває в небезпечному для життя становищі; 2) невжиття заходів, необхідних для відвернення небезпеки для життя потерпілого; 3) нерятування особи, яка потребує допомоги.

Для подальшого з'ясування зовнішнього прояву злочинів, передбачених ч. 2 ст. 136 КК України, необхідно звернутися до таких правових приписів ч. 2 ст. 136 КК України, як «небезпечний для життя стан». Для цього з'ясуємо зміст термінів «небезпечний», «небезпека» і «стан». Термін «небезпечний» означає «...який може заподіяти кому-небудь щось неприємне, якесь нещастя. // Який містить небезпеку для кого-небудь або здатний створити її. // Який загрожує чієму-небудь життю, здоров'ю...» [5, с. 747]. Натомість термін «небезпека» свідчить про «...Можливість якогось лиха, нещастя, якоїсь катастрофи, шкоди і т. ін. // Стан коли кому-, чому-небудь щось загрожує...» [5, с. 747]. У той же час термін «стан», означає «...1. Обставини, умови в яких хто-, що-небудь перебуває, існує; ситуація зумовлена певними обставинами, умовами...» [5, с. 1383]. Стосовно злочину, передбаченого ч. 2 ст. 136 КК України, йдеться лише про ненадання допомоги малолітньому, який завідомо перебуває в небезпечному для життя стані, при можливості надати таку допомогу або неповідомлення про такий стан дитини належним установам чи особам, а винна особа не є такою, про яку можна говорити, що вона є причиною для наявності знаходження потерпілого (малолітнього) в такій обстановці.

Вищезазначене наблизило нас до визначення термінології, яка використана в ч. 2 ст. 136 КК України. Проте необхідно ще визначити зміст поняття «небезпечний для життя стан». Так, М.І. Хавронюк зазначає, що небезпечний для життя стан може означати ситуацію, коли особа під час пожежі не може вийти з приміщення, альпініст упав у провалину і повис на страховому шнурі, рибалка опинився у воді, людина збита автомобілем, залишилася на проїзній частині дороги (причини, через які особа потрапила в небезпечний для життя стан, а саме: її необережна чи умисна поведінка або причини об'єктивного характеру, не мають значення для кваліфікації злочину) [10, с. 336]. В.І. Косенюк стверджує, що небезпечний для життя стан – це такий, який може виникнути внаслідок стихійних сил природи, джерел підвищеної небезпеки, диких тварин тощо (без допомоги іншої людини ця особа позбавлена можливості вийти з небезпечного стану) [11, с. 89]. П.П. Андрушко переконаний, що небезпечний для життя стан – це безпорадний стан особи, коли вона без сторонньої допомоги не має можливості вжити ефективних заходів для самозбереження (причини безпорадності, малолітство, старість, хвороба, інший безпорадний стан – це наркотичне чи алкогольне сп'яніння особи, травма, непритомність, відсутність необхідних навичок поведінки і знань в екстремальних умовах, наприклад, невміння плавати, використовувати певні механізми, технічні засоби чи невміння керувати ними, нещасний випадок тощо) [12, с. 280]. М.Й. Коржанський впевнений, що небезпечне для життя станови-

ще може бути наслідком хвороби, старості, малолітства, неприємності, сильного сп'яніння, це може бути безпорадний стан, перебуваючи в якому особа потребує негайної допомоги [13, с. 222]. В.Є. Болдарь, В.О. Гоцелюк, Ю.О.Кочер аргументують, що небезпечний для життя стан – це сукупність об'єктивних факторів, які характеризують обстановку, що склалася, як таку, перебування в якій може спричинити смерть (потенційними джерелами безпеки для життя можуть бути природні сили, техногенні фактори, у тому числі і механічні, хімічні, термічні) [14, с. 100]. Н.П. Короленко наполягає на тому, що небезпечне для життя становище - це ситуація, при якій потерпілий позбавлений можливості самостійно вжити заходів до самозбереження внаслідок того, що знаходиться в безпорадному стані [15, с. 307]. Автори Науково-практичного коментаря під небезпечним для життя становищем розуміють стан, у якому опинилася особа, коли вона без сторонньої допомоги не має можливості до самозбереження внаслідок безпорадного стану (причиною такого стану є хвороба, старість, малолітство або інший безпорадний стан, зокрема непритомність, наркотичне або алкогольне сп'яніння, травма, нещасний випадок під час знаходження в екстремальній ситуації, наприклад, невміння плавати тощо. Такий стан може бути також обумовлений діями або поведінкою винного) [16, с. 88].

Аналіз існуючих точок зору на поняття «небезпечний для життя стан» надає можливість виокремити позитивне, що може бути використане для формування цього поняття. До такого позитиву можна віднести: 1) це сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, що характеризують обстановку як таку, перебування в якій може спричинити небезпеку для життя; 2) це умови, в яких опинилася особа, коли вона позбавлена можливості без сторонньої допомоги вжити заходів до самозбереження; 3) причинами такого стану можуть бути: дії стихійних сил природи; джерела підвищеної безпеки; хвороба, непритомність, старість, малолітство; дикі тварини; техногенні фактори (у тому числі механічні, хімічні, термічні); власна необережна чи умисна поведінка потерпілого (наркотичне чи алкогольне сп'яніння особи, відсутність необхідних навичок поведінки і знань в екстремальних умовах, нещасний випадок, травма); 4) власна необережна чи умисна поведінка потерпілого або причини об'єктивного характеру не мають значення для кваліфікації цього злочину. Все це відноситься до ненадання допомоги малолітньому, який завідомо перебуває в небезпечному для життя стані, при можливості надати таку допомогу або до неповідомлення про такий стан дитини належним установам чи належним особам.

Отже, під небезпечним для життя станом слід розуміти сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів (умов), що характеризують обстановку, в якій опинився малолітній, коли він позбавлений можливості без сторонньої допомоги вжити заходів до самозбереження.

Наступною формою прояву злочину, передбаченого ч. 2 ст. 136 КК України, є неповідомлення про перебування в небезпечному для життя стані дитини (малолітнього) належним установам чи особам. Маючи розуміння термінів «повідомлення» та «повідомляти», а отже, розуміючи термін «непо-

відомлення» як такий, що має протилежне значення стосовно до двох попередніх термінів, а саме: не повідомляти, не доповідати, не доводити до будь-якого відома, не сповіщати кому-небудь тощо, у значенні правових приписів у ч. 2 ст. 136 КК України не повідомляти про небезпечний для життя стан дитини (малолітнього). Слід зазначити, що в джерелах з кримінального права цю форму прояву злочину помилково називають об'єктивною стороною [8, с. 87].

Для того, щоб запропонувати визначення злочинів, передбачених ч. 2 ст. 136 КК України, необхідно перейти безпосередньо до з'ясування ознак об'єктивної сторони цих злочинів. Аналіз існуючих публікацій, що стосуються об'єктивної сторони злочинів, передбачених ст. 136 КК України, свідчить про те, що автори не мають єдності у поглядах на неї. Натомість стосовно злочинів, передбачених ч. 2 цієї статті, лише О.В. Хуторянський зазначає, що вони вчиняються шляхом бездіяльності і не передбачають обов'язковості настання суспільно небезпечних наслідків, у тому числі і тих, які передбачені ч. 1 ст. 136 КК України [8, с. 151]. Проте прояв злочинів, перерахованих нами у цій статті, складають обов'язкові ознаки об'єктивної сторони, а отже, на наше переконання, їх і потрібно досліджувати.

Констатація О.В. Хуторянським, що обов'язковими умовами ненадання допомоги є наявність небезпечного для життя особи стану та можливість надати допомогу потерпілому, у нашому випадку малолітньому, є сукупність умов, які утворюють обстановку ненадання допомоги, ще не розкриває цю ознаку об'єктивної сторони злочину. До цієї ознаки об'єктивної сторони злочину ми ще повернемося в подальшому.

Низка понять, які використовують автори в своїх працях для з'ясування обов'язкових ознак об'єктивної сторони злочину ненадання допомоги малолітньому, який завідомо перебуває в небезпечному для життя стані, при можливості надати таку допомогу, та суперечності в цьому сенсі викликані цілком зрозумілими чинниками: 1) це намагання при аналізі та науковому обґрунтуванні заборон уникнути аналізу об'єктивної сторони цього злочину, а натомість тяжіння до тлумачення форм прояву цього злочину; 2) це відхід від аналізу загальних положень і переходу до конкретних положень, зокрема активної чи пасивної поведінки; 3) це ухиляння від з'ясування поняття «обстановка» вчинення цього злочину на загальнотеоретичному рівні.

Отже, завдання нашого дослідження в межах, визначених цією статтею, полягає в тому, щоб якнайповніше: а) врахувати позитивні моменти, що стосуються розкриття ознак об'єктивної сторони злочинів, передбачених ч. 2 ст. 136 КК, послідовно їх визначити й обґрунтувати; б) користуючись загальним поняттям об'єктивної сторони злочину, визначити належну сукупність ознак, що характеризують зовнішні прояви злочинів, передбачених ч. 2 ст. 136 КК України; в) віднайти й обґрунтувати обов'язкові ознаки об'єктивної сторони злочину, передбаченого ч. 2 ст. 136 КК України; г) здійснити кваліфікацію діянь, передбачених ч. 2 ст. 136 КК України, за ознаками об'єктивної сторони цього злочину.

Виходячи із встановленої послідовності висвітлення цих проблем, зупинимося на окресленні позитивних сторін, які стосуються таких основних

вимог: 1) необхідно при обґрунтуванні ознак об'єктивної сторони цього діяння відштовхуватися від приписів кримінального закону (ч. 2 ст. 136 КК України); 2) потрібно безпосередньо аналізувати ознаки об'єктивної сторони цього злочину, а не описувати форми прояву цього злочину; 3) необхідно встановити такі ознаки об'єктивної сторони цього злочину, як діяння (дію або бездіяльність), обстановку вчинення злочину.

Вищезазначені завдання і напрямки та позитивні моменти дослідження допоможуть нам правильно назвати обов'язкові ознаки об'єктивної сторони злочинів: 1) ненадання допомоги дитині (малолітньому), яка завідомо перебуває в небезпечному для життя стані; 2) неповідомлення про небезпечний для життя стан дитини (малолітнього) належним установам чи особам. Насамперед варто зупинитися на таких ознаках об'єктивної сторони вказаного злочину, як дії [12, с. 154]. Загальновизнаним, на наш погляд, є те, що це протиправний активний усвідомлений вольовий акт зовнішньої поведінки суб'єкта, що виражається у здійсненні суспільно небезпечного посягання, передбаченого ч. 2 ст. 136 КК України.

Аналіз понять, що використані у диспозиції ч. 2 ст. 136 КК України, а також визначених вище дефініцій зовнішньої сторони злочинного ненадання допомоги дитині (малолітньому), яка завідомо перебуває в небезпечному для життя стані, дає нам підстави говорити про те, що поняття «ненадання допомоги неповнолітньому, який завідомо перебуває в небезпечному для життя стані, при можливості надати таку допомогу або неповідомлення про такий стан дитини належним установам чи особам, означені у диспозиції ч. 2 ст. 136 КК України, асоціюється з такими ознаками об'єктивної сторони названого складу злочину, як дія та бездіяльність [2]. Наше твердження має під собою підстав, оскільки спирається на описання об'єктивної сторони, яка передбачає у названому складі злочину дію, бездіяльність, обстановку вчинення злочину. Так, дія – це активна вольова поведінка людини, а бездіяльність – пасивна вольова поведінка особи. Проте такої характеристики для їх розмежування недостатньо, в тому числі і для досліджуваного злочину. Очевидно, що дія як активна вольова поведінка завжди являє собою певний рух тіла, яким вважається навіть неістотний рух м'язів, міміка, жестикуляція, і оскільки слова вимовляються через посередність певних рухів м'язів – це також рух тіла [17, с. 67]. Разом з тим, слід визнати, по-перше, що будь-які тілорухи, які відбуваються в ситуації, коли особа має поводити себе пасивно, але вона діє активно – відмовляє в наданні допомоги малолітньому, який завідомо перебуває у небезпечному для життя стані, при можливості надати таку допомогу або не повідомляє про такий стан дитини; по-друге, оскільки мова йде про форму (вид) суспільно небезпечної поведінки, дія – це тілорухи, які направлені на завдання відповідної шкоди [17, с. 67].

Спроектуємо ці теоретичні положення на форми прояву злочину, передбаченого ч. 2 ст. 136 КК України. Так, перша форма прояву цього злочину – це ненадання допомоги малолітньому, який перебуває в небезпечному для життя стані, при можливості надати таку допомогу, свідчить про те, коли на прохання потерпілого, який знаходиться (опинився) в небезпечному для життя стані та

не може самостійно, без сторонньої допомоги, вжити заходів до самозбереження і звернувся до людини, яка біля нього опинилася, допомогти йому врятуватися, а винна особа йому відмовила в допомозі, хоча мала можливість це зробити, то його поведінка буде характеризуватися активною вольовою поведінкою – дією, а самовідмовою в допомозі потерпілому. Ці положення відповідають загальнотеоретичним приписам, що стосуються такої ознаки об'єктивної сторони цього злочину, як дії. Висновки щодо такої ознаки зовнішнього прояву, як дії стосуються і другої форми прояву цього злочину (або неповідомлення про такий стан дитини), що підтверджується волею законодавця, адже на це також вказує ч. 3 ст. 136 КК України: «Діяння, передбачені частиною першою або другою цієї статті...» [2]. Залежно від характеру діяльності у даному випадку відбувається дія негативна (це зовні виражена за нашим прикладом активна поведінка фізичної особи) [18, с. 9].

Стосовно ж бездіяльності, то зрозуміло, що вона як пасивна вольова протиправна поведінка особи являє собою насамперед відсутність тілорухів, але бездіяльність – це далеко не будь-яка відсутність тілорухів [17, с. 69]. Цю позицію слід підтримати, виходячи з того, що: по-перше, оскільки мова йде про форму суспільно небезпечної поведінки, бездіяльність – це те, що проявляється в утриманні від необхідних для недопущення шкоди тілорухів; по-друге, оскільки мова йде про ознаку об'єктивної сторони злочину, бездіяльність – відсутність тих тілорухів, які відбуваються в ситуації, коли особа повинна обов'язково вести себе активно (для іншого заборон не встановлено) [17, с. 69]. Тобто треба врахувати те, що це правова поведінка за предметом правового регулювання в галузі кримінального права, яка проявляється у формі неправомірної бездіяльності – невиконанні загального обов'язку надати допомогу неповнолітньому, який завідомо знаходиться у небезпечному для життя стані, або невиконання загального обов'язку повідомляти про такий стан дитини, є бездіяльністю, тобто ознакою об'єктивної сторони цього злочину.

Як уже зазначалося вище, деякі автори аналізують не ознаки об'єктивної сторони, а форми прояву злочину. Так, О.В. Хуторянський, який не вдаючись до аналізу об'єктивної сторони, безальтернативно стверджує, що, відповідно до правової природи досліджуваного злочину, об'єктивна сторона ненадання допомоги характеризується тільки бездіяльністю [8, с. 81]. Позитивним все ж таки є звернення О.В. Хуторянського до диференціації видів бездіяльності на: 1) бездіяльність, що створює конкретну небезпеку; 2) бездіяльність – невтручання [8, с. 81; 19, с. 7-8; 20, с. 20–21]. Фахівець правильно констатує, що для злочину, передбаченого ст. 136 КК України, характерна бездіяльність-невтручання, оскільки вона має місце після виникнення небезпечного для життя стану і обов'язок діяти стосується запобігання настанню суспільно небезпечних наслідків [8, с. 81], хоча при цьому не зроблено спроби до з'ясування вчинення цих злочинів шляхом активних дій. На наше переконання, небезпечний для життя стан не є причиною такого з боку винної особи. Слід зауважити, що диференціація бездіяльності О.В. Хуторянського не має пальму першості, її широко використовують у сучасній науці кримінального права [21, с. 11; 22, с. 12; 23, с. 7; 24, с. 9; 25, с. 26].

Наполягаючи на тому, що злочин, передбачений ст. 136 КК України, вчиняється лише шляхом бездіяльності, О.В. Хуторянський стверджує, що бездіяльність слід розглядати не як абсолютну, а як бездіяльність за своїм характером (головним змістом) [8, с. 82]. Намагаючись отримати підтримку свого судження, він посилається на дослідження Н.М. Ярмиш, яка стверджує, що «Фізичний зміст поведінки особи, яка не виконала обов'язок діяти – активна вона чи пасивна у той момент, коли була необхідність учинити необхідну дію, – ніякого правового значення не має. Тим самим, що сама «пасивність» не абсолютна, а відносна. Який би вигляд не мав зовнішній бік так званої «бездіяльності», – насправді вона завжди є дією, щонайменше внутрішньою» [25, с. 25]. Однак О.В. Хуторянський робить суперечливий висновок, що об'єктивна сторона ненадання допомоги, хоча й характеризується бездіяльністю, але бездіяльність у цьому випадку слід сприймати як відносно пасивну поведінку особи, яка повинна була діяти і не вчинила необхідних дій незалежно від того, активною чи пасивною була її поведінка загалом [8, с. 82]. Це положення суперечить теоретичним надбанням у кримінальному праві стосовно дії як активної вольової протиправної поведінки особи, яка визначається такою ознакою об'єктивної сторони злочину, як дії. Вірно наголошуючи на тому, що ненадання засобів для надання допомоги полягає в тому, що суб'єкт не передає необхідні й належні йому засоби самому потерпілому та іншим особам для надання допомоги в момент, коли життю потерпілого загрожує реальна небезпека, робить хибний висновок, що прояв ненадання допомоги обов'язково має характеризуватися такими ознаками, як: 1) момент гострої небезпеки для життя потерпілого; 2) неможливою чи значною складністю надати допомогу без відповідних засобів [8, с. 85]. Адже ненадання допомоги, коли неможливо її надати через загрозу життю особі, яка її не надала, звільняє таку особу від кримінальної відповідальності. У подальшому цей автор озвучує правильне рішення щодо того, що виявлення ненадання допомоги повинні вчинятися в обстановці, яка характеризується реальною потребою надання такої допомоги та реальною можливістю винної особи її надати [8, с. 86; 26, с. 46; 20, с. 16].

Потрібно зважити на те, що така форма, як ненадання допомоги може характеризуватися як шляхом дії, так і бездіяльності (для ч. 2 ст. 136 КК України), обстановкою вчинення злочину. Крім того, прояв такого ненадання допомоги малолітньому, який завідомо перебуває у небезпечному для життя стані, не є вичерпним. Проте, як зазначається в кримінальному праві, найбільш поширеними проявами першої форми є: 1) ненадання допомоги, зокрема, фізичної допомоги (спасіння на воді особи, яка тоне, витягнення з провалля, перенесення безпомічної особи з проїзної частини дороги тощо); 2) ненадання засобів для порятунку особи, які має така особа або може їх дістати для інших осіб, які беруть участь у порятунку потерпілого; 3) несприятній особі подолати загрозу для життя [8, с. 85]. Така допомога має характеризуватися безпосереднім фізичним впливом на потерпілого з метою його вилучення з небезпечного для життя стану. Стосовно другого прояву ненадання допомоги малолітньому, який завідомо перебуває в небезпечному для життя стані – ненадання засобів для порятунку особи, що має фізична особа або може їх

дістати для інших осіб, які беруть безпосередньо участь у порятунку потерпілого, є: 1) обстановка небезпеки для життя потерпілого; 2) необхідність засобів для порятунку потерпілого, без яких неможливий порятунок, або така допомога буде мати значні труднощі; 3) одна особа неспроможна без допомоги інших осіб і без засобів сприяти вилученню з небезпечного стану потерпілого; 4) нездатність потерпілого прийняти заходи до самозбереження [8, с. 86]. Натомість третій прояв ненадання допомоги особі, що стосується несприяння особі подолати загрозу для життя, характеризується такими ознаками: 1) коли є в наявності обстановка небезпечного для життя потерпілого стану; 2) коли особа не сприяє самому потерпілому чи іншим особам усунути наявну загрозу для життя особи; 3) коли суб'єкт сам не усуває цю небезпеку (суб'єкт не здійснює відповідного впливу на самого потерпілого, інших осіб, предмети чи засоби для того, щоб сприяти усуненню загрози для життя потерпілого) [8, с. 86]. Проте прояв цього злочину зовні складають обов'язкові ознаки об'єктивної сторони, а отже, їх і потрібно досліджувати. Такими обов'язковими ознаками об'єктивної сторони цього злочину є діяння (дія або бездіяльність), а також обстановка вчинення цього злочину. Однак зазначення в юридичних джерелах, що час вчинення цього злочину є визначальною ознакою, є необґрунтованим, оскільки коли є збіг умов, а саме: подій і часу, то береться за основу збіг – обстановка вчинення злочину [8, с. 87]. Крім того, твердження про природу повідомлення, яка не визначається, хоча вона має визначатися завданнями і цілями, що ставляться у ході систематизації відповідних явищ і поза цими цілями і завданнями пізнання явищ і використання здобутих наукових результатів у практиці кваліфікації, а отже, і природа явища позбавлена будь-якого сенсу [27, с. 87]. Вищезазначене дає змогу стверджувати, що визначені О.В. Хуторянським обов'язкові ознаки цього прояву, такі як: 1) суб'єкт повідомлення; 2) зміст (предмет) повідомлення; 3) адресат повідомлення, а також час, способи та засоби повідомлення [8, с. 87-88], не відносяться до кримінально-правової характеристики злочину. Крім того, час, способи та засоби повідомлення лежать за межами цього складу злочину (ст. 136 КК України).

Стосовно такої ознаки об'єктивної сторони, як дія – неповідомлення про небезпечний для життя стан, то це активна поведінка, яка має проявлятися у прямій відмові повідомити про такий стан на прохання потерпілого. Натомість така ознака об'єктивної сторони злочину, як бездіяльність проявляється в тому, що винна особа, знаючи про такий стан і маючи можливість повідомити належним особам або установам, ухиляється виконати покладений ч. 2 ст. 136 КК України на неї такий обов'язок повідомити про те, що потерпілий (неповнолітній) знаходиться в небезпечному для життя стані.

Слід звернути увагу на те, що особа має надати допомогу малолітньому, який завідомо знаходиться у небезпечному для життя стані, а при відсутності можливості повідомити належним установам чи особам про перебування дитини в небезпечному для життя стані, щоб ці установи (особи) змогли надати необхідну допомогу. У контексті зазначеного проаналізуємо точки зору стосовно належних установ чи осіб. Так, П.П. Андрушко до належних установ відносить установи, організації, підприємства (медичні заклади, органи полі-

ції, органи надзвичайних ситуацій, аварійні служби тощо), до функцій яких входить надання необхідної допомоги або які можуть у даних умовах надати таку допомогу чи вжити заходів для її надання іншими органами (органи влади тощо) [12, с. 282]; В.І. Косенюк під належними установами розуміє пожежну частину, служби рятування на воді, швидку медичну допомогу, які зобов'язані і мають можливість надати допомогу потерпілому [28, с. 89]; Н.П. Короленко належними установами вважає пожежну частину, відділення міліції, швидку допомогу [15, с. 307]; М.І. Хавронюк до таких установ відносить установи, підприємства і організації, що зобов'язані за законом, іншими нормативними актами або цивільно-правовим договором надати допомогу особам, які перебувають у небезпечному для життя стані [7, с. 340]; О.В. Хуторянський вірно зазначає, що перелік адресатів повідомлення про небезпечний для життя стан не може бути чітко визначений [8, с. 90]. Крім того, вчений, на наш погляд, правильно стверджує, що «...до кола адресатів повідомлення про небезпечний для життя стан можуть належати також органи та організації з посиланням на «Юридичну енциклопедію», як: 1) один із різновидів юридичної особи, державна або недержавна організація...; 2) орган, що виконує функції державної влади або державного управління (державна установа), а також частина державного апарату...; 3) організація, що забезпечує виконання функцій держави... та ін.» [29, с. 134; 8, с. 92].

Аналіз існуючих точок зору стосовно належних установ, передбачених ч. 2 ст. 136 КК України, надає можливість виокремити позитивне: 1) що такими є установи, органи та організації; 2) такими можуть бути підрозділи МНС, установи та підрозділи гірничорятувальної служби; установи та підрозділи залізниці; 3) всі установи, органи й організації зобов'язані надавати допомогу особам, які знаходяться у небезпечному для життя стані.

До таких адресатів повідомлення про небезпечний для життя стан дитини відносять належних осіб. Так, В.І. Косенюк до таких осіб відносить службових чи інших осіб, які зобов'язані і мають можливість надати допомогу потерпілому [28, с. 89]; М.І. Хавронюк такими особами називає службових та інших осіб, які зобов'язані за законом, іншим нормативним актом або цивільно-правовим договором надати допомогу особам, які перебувають у небезпечному для життя стані [7, с. 340]; П.П. Андрушко до належних осіб відносить службових осіб та осіб, до професійних обов'язків яких входить надання необхідної допомоги, а також будь-яких громадян, які в даних конкретних умовах можуть надати необхідну допомогу особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані [12, с. 282]; О.В. Хуторянський стверджує, що належними особами в цьому разі можуть виступати фізичні особи, до компетенції яких належать такі питання: 1) рятування людей, надання медичної допомоги, забезпечення безпеки життєдіяльності на відповідному об'єкті (території, акваторії), забезпечення безпеки виробництва, забезпечення громадянського порядку та громадянської безпеки; 2) організація роботи, навчання, відпочинку, пересування, перевезення тощо; 3) інформаційна комунікація, зокрема прийняття, оброблення та передача інформації; 4) коло прав та обов'язків цих фізичних осіб,

які виникають у них у зв'язку з їх професійним, службовим чи соціальним становищем [8, с. 93].

Аналіз існуючих точок зору стосовно адресатів повідомлення про небезпечний для життя стан дитини дозволяє виділити такі позитивні положення: 1) що це належні установи, тобто установи, органи, організації, підрозділи, до компетенції яких належать рятування людей, забезпечення безпеки виробництва, забезпечення громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, надання медичної допомоги, забезпечення безпеки життєдіяльності на відповідному об'єкті (території, акваторії); 2) що належними особами є фізичні особи, до службових або професійних обов'язків належить рятування людей, надання медичної допомоги, забезпечення безпеки життєдіяльності на відповідному об'єкті (території, акваторії), забезпечення безпеки виробництва, забезпечення громадського порядку та громадської безпеки; організація роботи, навчання, відпочинку, переміщення, інформаційної комунікації.

На підставі дослідження О.В. Хуторянський приходить до висновку, що «під неповідомленням як формою об'єктивної сторони злочину ненадання допомоги слід зрозуміти не тільки не вчинення суб'єктом відповідних дій, спрямованих на передачу інформації про небезпечний для життя стан особи, а й передання суб'єктом інформації неналежному адресату; передання суб'єктом неналежної інформації; несвоєчасне передання суб'єктом інформації» [8, с. 101]. Проте з приписів ч. 2 ст. 136 КК України не впливає, що неповідомлення про небезпечний для життя стан – це несвоєчасне передання суб'єктом інформації або передання суб'єктом неналежної інформації.

Відповідно до ч. 2 ст. 136 КК України злочини, передбачені цією частиною статті, за конструкцією об'єктивної сторони відносяться до формальних складів злочинів. Це означає, що злочин вважається закінченим з моменту вчинення діянь, передбачених ч. 2 ст. 136 КК України.

До інших обов'язкових ознак об'єктивної сторони злочину, передбаченого ч. 2 ст. 136 КК України, слід віднести обстановку вчинення цього злочину. Коли обстановка вчинення злочину є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони (як це є в ст. 136 КК України), то вона впливає на: 1) кваліфікацію вчиненого; 2) на розвиток об'єктивної сторони злочину; 3) на ступінь суспільної небезпеки злочину; 4) є необхідною ознакою злочину [30, с. 96]. Враховуючи те, що обстановка вчинення злочину відноситься до умов, у яких вчиняється злочин, і є збігом подій і обставин вчинення злочину, то обстановкою, в нашому випадку, вчинення злочину є знаходження потерпілого у небезпечному для життя стані. Ці умови для цього злочину є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього злочину, її назва – обстановка вчинення злочину.

Особливо кваліфікуюча ознака злочину, передбаченого ч. 3 ст. 136 КК України, сформульована у цій частині статті таким чином «Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили смерть потерпілого» [2]. Виходячи з правових положень цієї частини статті, до діянь, передбачених ч. 1 та 2 ст. 136 КК України, слід віднести: 1) ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, при можливості надати таку допомогу або неповідомлення про такий стан особи належним

установам чи особам, якщо це спричинило тяжкі тілесні ушкодження; 2) ненадання допомоги малолітньому, який завідомо перебуває в небезпечному для життя стані, при можливості надати таку допомогу або неповідомлення про такий стан дитини належним установам чи особам [2]. Крім того, термін «діяння» ч. 3 ст. 136 КК України з позиції теорії кримінального права означає дію або бездіяльність, тобто вказує на те, що законодавець звертає увагу і фіксує правовий припис, що йдеться тут про такі ознаки об'єктивної сторони злочинів, як дії або бездіяльність, що передбачені ч. 1 та ч. 2 ст. 136 КК України. Також законодавець визначає в цьому випадку таку особливо кваліфікуючу ознаку ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, при можливості надати таку допомогу або неповідомлення про такий стан особи належним установам чи особам; ненадання допомоги малолітньому, який завідомо перебуває в небезпечному для життя стані, при можливості надати таку допомогу або неповідомлення про такий стан дитини належним установам чи особам, якщо вони спричинили смерть потерпілого. Відповідно до змісту диспозиції ч. 3 ст. 136 КК України та дослідження правових положень ч. 1 та 2 цієї ж статті, обов'язковими ознаками об'єктивної сторони злочинів, передбачених ч. 3 цієї статті, є: діяння (дія або бездіяльність), суспільно небезпечні наслідки у вигляді смерті особи, необхідний причинний зв'язок між діяннями та наслідками, що настали у вигляді смерті потерпілої особи, обстановка вчинення злочину (небезпечний для життя стан). Тому слід погодитися з твердженням О.В. Хуторянського, що «наслідком у вигляді настання смерті особи є єдиним і безальтернативним. ... настання інших наслідків не охоплюється цією нормою» [8, с. 151].

Оскільки суспільно небезпечні наслідки у вигляді смерті потерпілого (яким може бути як повнолітня, неповнолітня або малолітня особа) визнаються особливо кваліфікуючою ознакою злочинів, передбачених ч. 3 ст. 136 КК України, то виникає необхідність дослідити її зміст у сенсі з'ясування суспільно небезпечних наслідків надання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані. Передусім необхідно з'ясувати, що являють собою злочинні наслідки як ознака об'єктивної сторони у злочинах з матеріальними складами. Так, В.М. Кудрявцев, визначає, що злочинні наслідки – це передбачена кримінально-правовою нормою матеріальна чи нематеріальна шкода, що заподіюється злочинним діянням охоронюваним законом суспільним відносинам або їх учасникам (об'єкту посягання) [31, с. 137]. Подібною у цьому контексті є також позиція П.С. Берзіна, який стверджує, що злочинними наслідками є відповідні зміни в об'єкті злочину, які властиві всім злочинам, а коли ці наслідки включено до змісту об'єктивної сторони складу злочину, їх слід визнавати обов'язковим елементом такого складу злочину [32, с. 10]. У той же час Н.Ф. Кузнецова, визнаючи комплексний характер суспільно небезпечних наслідків, об'єднує їх загальним поняттям «єдиної шкоди», яке, відповідно, є ознакою об'єктивної сторони відповідного складу злочину [33, с. 19, 79]. Натомість В.К. Матвійчук, користуючись філософськими категоріями «підстава» і «наслідок», зазначає, що ці категорії відображають зв'язок між протилежними моментами дійсності, за якого певне явище (підстава) визначає

інше – наслідок, а отже, підстава завжди є цілісною нерозчленованою сутністю, що за своєю природою зумовлює наслідок, який характерний для злочинів із матеріальними складами [34, с. 153].

Отже, злочинні наслідки – це зміни в об'єкті злочину, викликані підставами (діяннями), дослідженими нами за ч. 1 та 2 ст. 136 КК України, тобто вчиненням злочину. У цьому сенсі за своєю природою смерть потерпілого як наслідок ненадання йому допомоги, оскільки такий перебував у небезпечному для життя стані, при можливості надати таку допомогу або неповідомлення про такий стан особи належним установам чи особам, чи ненадання допомоги малолітньому, який завідомо перебуває в небезпечному для життя стані, при можливості надати таку допомогу або неповідомлення про такий стан дитини належним установам чи особам, належить до матеріальних наслідків для життя, які стосуються конкретної фізичної особи (або осіб).

Смерть особи розуміється як повна і незворотна втрата головним мозком людини всіх його функцій, що реєструється на фоні працюючого серця та примусової вентиляції легень (абз. 4 п. 1 Розд. 1. Загальні положення діагностичних критеріїв смерті мозку та процедури констатації моменту смерті людини) [35]. До клінічних діагностичних критеріїв смерті мозку відносять: 1) повну та стійку відсутність свідомості (кома); 2) атонію всіх груп м'язів; 3) відсутність реакції на великі больові подразнення в зоні тригемінальних точок на будь-яких інших рефлексів, що замикають вище шийного відділу спинного мозку; 4) відсутність реакції зіниць на пряме яскраве світло, при цьому повинно бути відомо, що жодні препарати, які розширюють зіниці, не застосовувались; 5) нерухомі очні яблука (очі ляльки); 6) відсутність кореальних рефлексів; 7) відсутність окулоцефалічних рефлексів. Для викликання окулоцефалічного рефлексу лікар займає положення біля ліжка так, щоб голова хворого підтримувалась долонями лікаря, а великі пальці піднімали повіки. Голова повертається на 90° в один бік і підтримується в цьому положенні 3-4 с, потім – у протилежний бік на той самий час. Якщо при поверненні голови очі не рухаються і стійко зберігають середнє положення, це свідчить про відсутність окулоцефалічних рефлексів. Окулоцефалічні рефлекси не досліджуються за наявності або при підозрі на травматичне ушкодження шийного відділу хребта; 8) відсутність окулоцефалічних рефлексів. Для дослідження окулоцефалічних рефлексів проводиться двостороння калорична проба. Перед її проведенням необхідно переконатися у відсутності перфорації барабанних перетинок. Голову хворого підтримають на 30° вище від горизонтального рівня. У зовнішній слуховий прохід вводять катетер малих розмірів, здійснюють помірне зрошування зовнішнього слухового проходу холодною водою ($t=20^{\circ}\text{C}$, 100 мл) протягом 10 сек. При збереженій функції стовбура головного мозку через 20–25 с з'являється ністагм або відбувається відхилення ока у бік повільного компонента ністагму. Відсутність ністагму або відхилення очних яблук при калорійній пробі, що виконана з обох боків, свідчить про відсутність окулоцефалічних рефлексів; 9) відсутність фарингальних і трахеальних рефлексів, які визначаються шляхом руху ендотрахеальної трубки в трахеї та верхніх дихальних шляхах, а також при просуванні катетера в бронхах для аспірації

секрету; 10) відсутність самостійного дихання. Визначати відсутність дихання не дозволяється простим відключенням від апарата штучної вентиляції легень, оскільки гіпоксія, яка при цьому розвивається, шкідливо впливає на організм, передусім на мозок і серце (пункти 1–10 п. 1 Розділу 2. Клінічні діагностичні критерії смерті мозку) [35].

Таким чином, смерть потерпілого при ненадання йому допомоги, коли він перебуває в небезпечному для життя стані, при можливості надання такої допомоги або повідомлення про такий стан потерпілого, цілком і повністю відповідає наведеній обов'язковій ознаці об'єктивної сторони злочину, передбаченого ч. 3 ст. 136 КК України. Важливо, що причиною цього наслідку є вчинення діянь, передбачених частинами першою або другою цієї статті. У цьому випадку існує необхідний причинний зв'язок між діями і наслідками – смертю потерпілого. Певною мірою ці положення вирішуються у зарубіжному кримінальному законодавстві [36; 37; 38; 39; 40].

Висновки. На підставі викладеного можна зробити такі висновки:

1) що злочин, передбачений ч. 2 ст. 136 КК України, відноситься до формальних складів і обов'язковими його ознаками об'єктивної сторони є: діяння (дія або бездіяльність), обстановка вчинення злочину;

2) злочин, передбачений ч. 3 ст. 136 КК України, відноситься до матеріальних складів і обов'язковими його ознаками об'єктивної сторони є: діяння (дія або бездіяльність), наслідки – смерть потерпілого, необхідний причинний зв'язок між діями передбаченими частинами першою або другою ст. 136, якщо вони спричинили смерть потерпілого, обстановка вчинення цього злочину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Благов Е.В.* Общая часть уголовного права в 20 лекциях: [курс лекций] / Е.В. Благов. – М.: Юрлит-информ, 2012. – 344 с.
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року // Відомості Верховної ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
3. Про практику призначення судами кримінального покарання: Постанова пленуму Верховного Суду України № 7 від 24.10.2003 (із змінами і доповненнями, внесеними постановами Пленуму Верховного Суду України № 18 від 10 грудня 2004 року, №8 від 12 червня 2009 року, № 11 від 06.11.2009) // Постанови пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах. – [2-ге видання]. – К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. – 392 с.
4. *Костенко О.М.* Залишення без допомоги / О.М. Костенко // Юридична енциклопедія: В 6 т./ редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т.4; Н-П. – К.: Укр. енциклопедія, 2002. – 720 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) // Уклад., голов. ред. В.Т. Бусел. – К. – Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
6. *Короленко Н.П.* Преступления против жизни и здоровья личности / Н.П. Короленко // Уголовный кодекс Украины. Комментарий; под ред. Ю.А. Кармазина и Е.Л. Стрельцова. – Харьков, ООО «Одиссей», 2001. – С. 275–321.
7. *Хавронюк М.І.* Коментар до стст. 135 та 136 КК України / М.І. Хавронюк // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України; за ред.

М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 9-те вид., переробл. та допов. – К. : Юрид. думка, 2012. – С. 336–341.

8. *Хуторянський О.В.* Кримінально-правова характеристика ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані: Дисертація на здобуття наукового ступеня канд. ... юрид. наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / О.В. Хуторянський. – К. : Національна академія внутрішніх справ, 2013. – 215 с.

9. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-1 // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.

10. *Хавронюк М.І.* Коментар до ст.ст. 135 і 136 КК України / Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 9-те вид., переробл. та допов. – К. : Юридична думка, 2012. – С. 336–341.

11. *Косицюк В.І.* Коментар до ст. 136 КК України / В.І. Косицюк // Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т.2. Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; За заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгін. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – С. 89–90.

12. *Андрушко П.П.* Коментар до ст. 135 та ст. 136 КК / П.П. Андрушко // Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України; за ред. С.С. Яценко. – К. : А.С.К., 2002. – С. 279–282.

13. *Коржанський М.Й.* Науковий коментар Кримінального кодексу України / М.Й. Коржанський. – К. : Атака, Академія, Ельга – Н, 2001. – 656 с.

14. *Болдарь Г.Є., Гоцелюк В.О., Кочер Ю.О.* Злочини проти життя та здоров'я особи / Г.Є. Болдарь, В.О. Гоцелюк, Ю.О. Кочер // Кримінальне право. Особлива частина: [підручник]; за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. – [2-ге вид.]. – К. : «ВД» Декор», 2013. – С. 40–106.

15. *Короленко Н.П.* Преступления против жизни и здоровья личности / Н.П. Короленко // Уголовный кодекс Украины. Комментарий; под ред. Ю.А. Кармазина и Е.Л. Стрельцова. – Харьков, ООО «Одиссей», 2001. – С. 275–321.

16. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України; Під заг. ред. Потебенька М.О., Гончаренка В.Г. в 2-х ч. Ч.2. – К. : «Форум», 2001. – 944 с.

17. *Благов Е.В.* Общая часть уголовного права в 20 лекциях: [курс лекций] / Е.В. Благов. – М. : Юрлитинформ, 2012. – 344 с.

18. *Полонка І.А.* Доктринальна ідея диференціації правової поведінки: теоретико-методологічний аспект / І.А. Полонка // Юридична наука. – 2015. – №11. – С. 7–16.

19. *Горелик И.И.* Преступления, опасные для жизни и здоровья (поставление в опасность и оставление в опасности): Автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра юрид. наук, спец. 12.00.08. – уголовное право и кримінологія; уголовно-исправительное право / И.И. Горелик. – Ленинград, 1965. – 37 с.

20. *Горелик И.И.* Квалификация преступления, опасного для жизни и здоровья / И.И. Горелик. – Минск: Высшейшая шк., 1973. – 318 с.

21. *Бабіна В.В.* Кримінальна відповідальність за залишення в небезпеці: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук; спец. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / В.В. Бабіна. – К., 2010. – 20 с.

22. *Берзін П.С.* Злочинні наслідки в механізмі кримінально-правового регулювання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук; спец. 12.00.08. –

кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / П.С. Берзін. – К., 2010. – 33 с.

23. *Кошелева А.Ю.* Особенности причинной связи в составах преступлений, совершенных путем бездействия: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право / А.Ю. Кошелева. – Екатеринбург, 2005. – 27 с.

24. *Малинин В.Б.* Причинная связь в уголовном праве (Вопросы теории и практики): автореф. дис. на соискание ученой степени докт. юрид. наук: спец. 12.00.08. – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право / В.Б. Малинин. – СПб., 1999. – 36 с.

25. *Ярмиш Н.М.* Теоретичні проблеми причинно-наслідкового зв'язку в кримінальному праві (філософсько-правовий аналіз): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: спец. 12.00.08. – кримінальне право та кримінологія кримінально-виконавче право / Н.М. Ярмиш.–Х., 2003. – 37 с.

26. *Орлов П.И.* Уголовная ответственность за оставление в опасности потерпевшего при автопроисшествии: [учебное пособие] / П.И. Орлов. – Харьков : Юрид. ин-т, 1982. – 91 с.

27. *Капітанська С.А.* Правомірна бездіяльність як форма правової поведінки [дис. к.ю.н.: 12.00.08...] / С.А. Капітанська. – К., 2005. – 202 с.

28. *Косинюк В.І.* Коментар до ст. 136 КК України / В.І. Косинюк // Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т.2. Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; За заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгін. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – С. 89–90.

29. Юридична енциклопедія: в 6 т. Т.4 / [Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред. та ін.)]. – К.: Укр. енциклопедія: Т-Я, 2004. – 588 с.

30. *Астахова О.О.* Значення обстановки вчинення злочину як ознаки об'єктивної сторони злочину / О.О. Астахова // Юридична наука. – 2015. – №7. – С. 90–98.

31. *Кудрявцев В.Н.* Объективная сторона преступления / В.Н. Кудрявцев. – М. : Государственное изд-во юрид. литературы, 1960. – 244 с.

32. *Берзін П.С.* Злочинні наслідки в механізмі кримінально-правового регулювання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: спец. 12.00.08. – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / П.С. Берзін. – К., 2010. – 33 с.

33. *Кузнецова Н. Ф.* Значение преступных последствий для уголовной ответственности / Н. Ф. Кузнецова. – М. : Госюриздат, 1958. – 219 с.

34. *Матвійчук В.К.* Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища: [Монографія] / В.К. Матвійчук. – К. : Національна академія управління, 2011. – 368 с.

35. Діагностичні критерії смерті мозку та процедура констатації смерті людини: Наказ МОЗ від 23.09.2013 р. № 821 «Про встановлення діагностичних критеріїв смерті мозку та процедури констатації моменту смерті людини» // Офіційний вісник України. – 2013. – № 82. – Ст. 3065.

36. THE LITHUANIAN PENAL CODE. Adopted by Act VIII of 1968 September 26, 2000 Edited by Doctor of Law, professor V Pavilionis Preface by Candidate of Law, assistant professor N I Matsnev Introduction by Doctor of Law, professor V Pavilionis, Doctor of Law, assistant professor A Abramavichus, Doctor of Law, assistant professor A

Drakshene, Translated from Lithuanian by Candidate of Linguistics, assistant professor V.P. Kazanskene Saint Petersburg Yundicheskyy Center Press, 2002.

37. Кримінальний кодекс Російської Федерації 1996 р. зі змінами станом на 16.07.2015 (російською мовою) / Уголовный кодекс Российской Федерации (1996, с изменениями от 16.07.2015): Информационный портал, Уголовный Кодекс РФ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.ug-kodeks.ru/doc/ug-kodeks.doc. – Заголовок з екрану.

38. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A I Lukashov, and D j, prof N F Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A I Lukashov and candidate of law E A Sarkisova, translated from Polish by D.A. Barilovitch. – St Petersburg «Yundicheskyy Centei Press», 2001.— 234 p

39. The Kirghiz Penal code / Adopted by the Legislative Y26 Assembly of the Zhogorku Kenesh of the Kirghiz Republic of September 18, 1997. In the wording of The Laws of the Kirghiz Republic No. 124 of September 21, 1998, No. 141 of December 9, 1999, No.77 of July 23, 2001, No.92 of November 19, 2001, No.36 of March 12, 2002 / Preface by Vice-Procurator of St. Petersburg, Candidate of Law A.P.Stukanov and Deputy-Chief of the Procuracy Department of St. Petersburg, Candidate of Law P.Yu. Konstantinov.— St. Petersburg: «Yuridicheskii Center-Press», 2001. – 352 p.

40. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova; – St Petersburg: «Yuridicheskyy Center – Press», 2002. – 366 p.

REFERENCES

1. *Blagov E.V.* Obshchaya chast' ugovnogo prava v 20 lekciiyah: [kurs lekcii] / E.V. Blagov. – M. : YUrlit-inform, 2012. – 344 s.

2. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 r. // Vidomosti Verkhovnoi rady Ukrainy. – 2001. – № 25-26. – St. 131.

3. Pro praktyku pryznachennia sudamy kryminalnoho pokarannia: Postanova plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy №7 vid 24.10.2003 roku – (iz zminamy i dopovnenniamy vnesenymy postanovamy Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy № 18 vid 10 hrudnia 2004 roku №8 vid 12 chervnia 2009 roku № 11, № 11 vid 06.11. 2009) // Postanovy plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy u kryminalnykh spravakh. – [2-he vydannia]. – K. : Alerta; TsUL, 2011. – 392 s.

4. *Kostenko O.M.* Zalyshennia bez dopomohy / O.M. Kostenko // Yurydychna entsyklopediia: V 6t. / redkol.: Yu.S. Shemshuchenko (holova redkol.) ta in. T.4; N-P. – K. : Ukr. entsyklopediia, 2002. – 720 s.

5. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.) // Uklad. Holov. Red. V.T. Busel. – K. : Irpin: VTF «Perun», 2005. – 1728 s.

6. *Korolenko N.P.* Prestupleniya protiv zhizni i zdorov'ya lichnosti / N.P. Korolenko // Ugolovnyj kodeks Ukrainy. Kommentarij; pod red. YU.A. Karmazina i E.L. Strel'cova. – Har'kov, OOO «Odisej», 2001. – S. 275–321.

7. *Khavroniuk M.I.* Komentar do st.st. 135 ta 136 KK Ukrainy / M.I. Khavroniuk // Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy; za red. M.I. Melnyka, M.I. Khavroniuka. – 9-te vyd., pererobl. ta dopov. – K. : Yuryd. dumka, 2012. – S. 336–341.

8. *Khutorianskyi O.V.* Kryminalno-pravova kharakterystyka nenadannia dopomohy osobi, yaka perebuvaie v nebezpechnomu dlia zhyttia stani: Dysertatsiia na zdobuttia

naukovoho stupenia kand.. yuryd. nauk, za spetsialnistiu 12.00.08 – kryminalne pravo ta kryminolohiia; kryminalno-vykonavche pravo / O.V. Khutorianskyi. – K. : Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav, 2013. – 215 s.

9. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16 sichnia 2003 roku № 435-1 // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2003. – № 40–44. – St. 356.

10. *Khavroniuk M.I.* Komentar do stst. 135 i 136 KK Ukrainy / Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnogo kodeksu Ukrainy / Za red. M.I. Melnyka, M.I. Khavroniuka. – 9-te vyd., pererobl. ta dopov. – K. : Yurydychna dumka, 2012. – S. 336–341.

11. *Kosyniuk V.I.* Komentar do st. 136 KK Ukrainy / V.I. Kosyniuk // Kryminalnyi kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar: u 2 t. T.2. Osoblyva chastyna / Yu.V. Baulin, V.I. Borysov, V.I. Tiutiuhin ta in.; Za zah. red. V.Ia. Tatsiia, V.P. Pshonky, V.I. Borysova, V.I. Tiutiuhin. – 5-te vyd., dopov. – Kh. : Pravo, 2013. – S. 89–90.

12. *Andrushko P.P.* Komentar do st. 135 ta 136 KK / P.P. Andrushko // Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnogo kodeksu Ukrainy; za red. S.S. Yatsenko. – K. : A.S.K., 2002. – S. 279–282.

13. *Korzhanskyi M.I.* Naukovi komentar Kryminalnogo kodeksu Ukrainy / M.I. Korzhanskyi. – K. : Ataka, Akademiia, Elha – N, 2001. – 656 s.

14. *Boldar H.Ie., Hotseliuk V.O., Kocher Yu.O.* Zlochyny proty zhyttia ta zdorovia osoby / H.Ie. Boldar, V.O. Hotseliuk, Yu.O. Kocher // Kryminalne pravo. Osoblyva chastyna: [pidruchnyk]; za red.. O.O. Dudorova, Ye.O. Pysmenskoho, – [2-he vyd.]. – K. : «VD» Dekor», 2013. – S. 40–106.

15. *Korolenko N.P.* Prestupleniya protiv zhizni i zdorov'ya lichnosti / N.P. Korolenko // Ugolovnyy kodeks Ukrainy. Kommentarij; pod red. YU.A. Karmazina i E.L. Strel'cova. – Har'kov, OOO «Odisej», 2001. – S. 275–321.

16. Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnogo Kodeksu Ukrainy; Pid zah. red.. Potebenka M.O., Honcharenka V.H. v 2-kh ch. Ch.2 – K., – «Forum», 2001. – 944 s.

17. *Blagov E.V.* Obshchaya chast' ugolovnogo prava v 20 lekciyah: [kurs lekciy] / E.V. Blagov. – M. : Yurlitinform, 2012. – 344 s.

18. *Polonka I.A.* Doktrynalna ideia dyferentsiatsii pravovoi povedinky: teoretyko-metodolohichniy aspekt / I.A. Polonka // Yurydychna nauka. – 2015. – №11. – S. 7–16.

19. *Gorelik I.I.* Prestupleniya, opasnye dlya zhizni i zdorov'ya (postavlenie v opasnost' i ostavlenie v opasnosti): Avtoref. dis. na soiskanie uchenoj stepeni d-ra yurid. nauk, spec. 12.00.08. – ugolovnoe pravo i kriminologiya; ugolovno-ispravitel'noe pravo / I.I. Gorelik. – Leningrad, 1965. – 37 s.

20. *Gorelik I.I.* Kvalifikaciya prestupleniya, opasnogo dlya zhizni i zdorov'ya / I.I. Gorelik. – Minsk: Vyshejschaya shk., 1973. – 318 s.

21. *Babina V.V.* Kryminalna vidpovidalnist za zalyshennia v nebezpetsi: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. yuryd. nauk; spets. 12.00.08 – kryminalne pravo ta kryminolohiia; kryminalno-vykonavche pravo / V.V. babina. – K., 2010. – 20 s.

22. *Berzin P.S.* Zlochynni naslidky v mekhanizmi kryminalno-pravovoho rehuliu-vannia: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia dokt. yuryd. nauk; spets. 12.00.08. – kryminalne pravo ta kryminolohiia; kryminalno-vykonavche pravo / P.S. Berlin. – K., 2010. – 33 s.

23. *Kosheleva A.Yu.* Osobennosti prichinnoj svyati v sostavah prestuplenij, sovershennyh putem bezdejstviya: avtoref. dis. na soiskanie uchenoj stepeni kand. yurid. nauk; spec. 12.00.08 – ugolovnoe pravo i kriminologiya; ugolovno-ispolitel'noe pravo / A.Yu. Kosheleva. – Ekaterinburg, 2005. – 27 s.

24. *Malinin V.B.* Prichinnaya svyaz' v ugovnomn prave (Voprosy teorii i praktiki): avtoref. dis. na soiskanie uchenoj stepeni dokt. jurid. nauk: spec. 12.00.08. – ugovnoe pravo i kriminologiya; ugovno-ispolnitel'noe pravo / V.B. Malinin. – SPb., 1999. – 36 s.

25. *Yarmysh N.M.* Teoretychni problemy prychnynno-naslidkovoho zviazku v kryminalnomu pravi (filosofsko-pravovyi analiz): avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia dokt. yuryd. nauk: spets. 12.00.08. – kryminalne pravo ta kryminolohiia kryminalno-vykonavche pravo / N.M. Yarmysh. – Kh., 2003. – 37 s.

26. *Orlov P.I.* Ugolovnaya otvestvennost' za ostavlenie v opasnosti poterpevshego pri avtoproisshestvii: [uchebnoe posobie] / P.I. Orlov. – Har'kov : YUrid. in-t, 1982. – 91 s.

27. *Kapitanska S.A.* Pravomirna bezdiialnist yak forma pravovoi povedinky [dys. k.i.u.n.: 12.00.08...] / S.A. Kapitanska. – K., 2005. – 202 s.

28. *Kosyniuk V.I.* Komentar do st. 136 KK Ukrainy / V.I. Kosyniuk // Kryminalnyi kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar: u 2 t. T.2. Osoblyva chastyna / Yu.V. Baulin, V.I. Borysov, V.I. Tiutiuhin ta in.; Za zah. red. V.Ia. Tatsiia, V.P. Pshonky, V.I. Borysova, V.I. Tiutiuhin. – 5-te vyd., dopov. – Kh.: Pravo, 2013. – S. 89–90.

29. Yurydychna entsyklopediia: v 6 t. T.4 / [Redkol.: Yu.S. Shemshuchenko (vidp. red. ta in.)]. – K. : Ukr. entsyklopediia: T-Ya, 2004. – 588 s.

30. *Astakhova O.O.* Znachennia obstanovky vchynennia zlochynu yak oznaky obiektyvnoi storony zlochynu / O.O. Astakhova // Yurydychna nauka. – 2015. – №7. – S. 90–98.

31. *Kudryavcev V.N.* Ob'ektivnaya storona prestupleniya / V.N. Kudryavcev. – M. : Gosudarstvennoe izd-vo jurid. literatury, 1960. – 244 s.

32. *Berzin P.S.* Zlochynni naslidky v mekhanizmi kryminalno-pravovoho rehuliuвання: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia dokt. yuryd. nauk: spets. 12.00.08. – kryminalne pravo ta kryminolohiia; kryminalno-vykonavche pravo / P.S. Berlin. – K., 2010. – 33 s.

33. *Kuznecova N.F.* Znachenie prestupnyh posledstvij dlya ugovno-noj otvestvennosti / N.F. Kuznecova. – M. : Gosyurizdat, 1958. – 219 s.

34. *Matviichuk V.K.* Teoretychni ta prykladni problemy kryminalno-pravovoi okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyshcha: [Monohrafiia] / V.K. Matviichuk. – K. : Natsionalna akademiia upravlinnia, 2011. – 368 s.

35. Diahnostychni kryterii smerti mozku ta protsedura konstatatsii smerti liudyny: Nakaz MOZ vid 23.09.2013 r. № 821 «Pro vstanovlennia diahnostychnykh kryteriiv smerti mozku ta protsedury konstatatsii momentu smerti liudyny» // Ofitsiyni visnyk Ukrainy. – 2013. – № 82. – St. 3065.

36. THE LITHUANIAN PENAL CODE. Adopted by Act VIII of 1968 September 26, 2000 Edited by Doctor of Law, professor V Pavilionis Preface by Candidate of Law, assistant professor N I Matsnev Introduction by Doctor of Law, professor V Pavilionis, Doctor of Law, assistant professor A Abramavichus, Doctor of Law, assistant professor A Drakshene, Translated from Lithuanian by Candidate of Linguistics, assistant professor V P. Kazanskene Saint Petersburg Yundichesky Center Press, 2002.

37. Kryminalnyi kodeks Rosiiskoi Federatsii 1996 r. zi zminyamy stanom na 16.07.2015 (rosiiskoiu movoiu) / Uholovnyi kodeks Rossyiskoi Federatsyy (1996, s yzmenenyamy ot 16.07.2015): Ynformatsyonnyi portal, Uholovnyi Kodeks RF [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: www.ug-kodeks.ru/doc/ug-kodeks.doc. – Zaholovok z ekranu.

38. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assis–tant professor A 1 Lukashov, and D j, prof N F Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant

professor A I Lukašov and candidate of law E A Sarkisova, translated from Polish by D A Barilovitch — St Petersburg «Yundichesky Centei Press», 2001 — 234 p.

39. The Kirghiz Penal code / Adopted by the Legislative Y26 Assembly of the Zhogorku Kenesh of the Kirghiz Republic of September 18, 1997. In the wording of The Laws of the Kirghiz Republic No. 124 of September 21, 1998, No. 141 of December 9, 1999, No.77 of July 23, 2001, No.92 of November 19, 2001, No.36 of March 12, 2002 / Preface by Vice-Procurator of St. Petersburg, Candidate of Law A.P.Stukanov and Deputy-Chief of the Procuratorcy Department of St. Petersburg, Candidate of Law P.Yu. Konstantinov.— St. Petersburg: «Yuridicheski Center-Press», 2001. — 352 p.

40. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova; — St Petersburg: «Yuridichesky Center — Press», 2002. — 366 p.

Зубець Ю.Г. Кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки злочину ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані

У статті проведено дослідження кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак злочину ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані. Автор досліджує існуючі точки зору, критично їх оцінює, пропонує свої нарботки стосовно задекларованої проблеми.

Ключові слова: кваліфікуючі ознаки, особливо кваліфікуючі ознаки, потерпілий, наслідки, причинний зв'язок, діяння.

Зубець Ю.Г. Квалифицирующие и особо квалифицирующие признаки преступления неоказание помощи лицу, находящемуся в опасном для жизни состоянии

В статье проведено исследование квалифицирующих и особо квалифицирующих признаков преступления неоказание помощи лицу, находящемуся в опасном для жизни состоянии. Автор исследует существующие точки зрения, критически их оценивает, предлагает свои наработки по задекларированной проблеме.

Ключевые слова: квалифицирующие признаки, особенно квалифицирующие признаки, потерпевший, последствия, причинная связь, деяния.

Zubez Y. Qualified and especially aggravating circumstances of the offense of failure to provide help to a person who is in a condition dangerous to life

The article studies qualified and especially aggravating circumstances of the offense of failure to provide help to a person who is in a condition dangerous to life. The author examines the current perspective, critically evaluates their offers regarding their working of declared problem.

Keywords: Qualified circumstances; Especially aggravating circumstances; Victim impact; The causal connection; The act.

Стаття надійшла до редакції 05.04.2016.